

Skogen och kojan som manliga frizoner

ROLAND PETTERSSON, etnolog vid Umeå universitet. I en nyligen ventilerad D-uppsats i etnologi har han behandlat frågor om landsbygden i Norrbotten, med fokus på kön och kulturella sammanhang. Under 1999 var han anställd som forskningsassistent inom FRN-projektet "Flexibilitet och kontinuitet. Tre generationer män på norrländsk landsbygd" vid Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

i en studie av män på landsbygden i Norrbotten aktualiserades ämnet skogskojan.¹ Att frågan dök upp beror på att jag själv minns från min barndom hur jag följde med min far till en något större koja, där vi brukade övernatta i samband med gäddfiske. Vi var dock sällan ensamma. Till kojan anlände även andra män och givetvis en eller annan kamrat till mig. Jag minns att jag stundtals under nätterna låg på en brits och halvslumrande lyssnade då männen i skenet av det rödglödande kaminröret berättade om vardagslivet och alla tänkbara historier för varandra. Samtidigt kunde männen ta sig en macka eller en bit falukorv, och därtill släcka törsten med kaffe, någon pilsner eller en liten hutt. Jag förstod redan som ung grabb att detta liv var till för pappor och andra män, och att under dessa kvälls- och nattliga stunder i skogen skulle mammor stanna hemma och sköta om djur och hem. Där emot var det viktigt att männen hann hem till söndagsmorgnarna och ladugårdsarbetet. Det var också vanligt att männen under natten traskade iväg till kojgäng i grannbyarna för att växla några ord och kanske "traktera". Detta kojliv pågick vanligtvis under den årstid då sommarnätterna lystes upp av den röda midnattssolen, och mestadels på lördagskvällar och lördagsnätter samt vissa helger som inträffade under försommaren. Så kom en tid då detta fritidsliv ansågs vara föråldrat och intresset svalnade. Det skedde då TV-apparaterna trängde in i vardagsrummen på 1960-talet. Då försvann det mesta av denna variant av den kollektiva maskulina koj-kulturen.

Vad säger kojliv om män och maskulinitet?

MANLIGA FRIZONER

"Offentligheten sägs vara mannens och i denna offentlighet råder en ständig konkurrens. Satta under detta tryck

ter det sig naturligt att män som inte befinner sig i toppositioner söker upprätta frizoner där manligheten och den inbördes konkurrensen tonas ner. En sådan frizon kan vara såväl individuell som kollektiv. I det moderna samhället återfinns dessa frizoner ofta i den sfär som kallas fritid. I dessa manliga frizoner har man rätt att åter bli till pojkar” (Lagergren 1998:77f).

Detta skriver Lars Lagergren i en artikel om ”Motorcyklar, manliga ideal och maskulinitetens mytologier” (1998). Även om det råder klara motsatsförhållanden i den fysiska miljön och olika handlingsmönster mellan motorcykelgäng och norrbottniskt kojliv finner jag ändå intressanta paralleller, inte minst i grundorsakerna till själva utövandet som leder till skapandet av solida manliga identiteter. Det som sker i offentligheten, som att åka och glänsa med dånande maskiner på vägar ger samma resultat i själva identitetsskapandet som aktiviteter som sker i det fördolda. Exempelvis att koka kaffe eller övernatta i en undanskymd koja i höstmörkret. Man kan även säga att motorvägen egentligen är den primära frizonen på samma sätt som skogen eller havsskäret. Samtliga informanter i studien ansåg att vistelser i skogen är väsentliga för kropp och själ, samt att de höjer livskvaliteten, oavsett vistelsens art.

KOJBYGGAREN OCH RYMMAREN

”Mänskligheten kan indelas i två kategorier: kojbyggare och rymmaren. Kojbyggaren avslöjar sig så snart han lärt sig gå. Av stolar, bord och gamla filter bygger han, intensivt och målmedvetet, ett mörkt krypin (. . .). Rymmaren är förstås mer hemlighetsfull. Gärna drar han sig undan

och brer mackor i smyg, låtsas att han lyssnar på ens samtal men är i nästa sekund försvunnen på väg mot någon avlägsen garderob eller vind där saker och ting upptäcks och utforskas” (Ambjörnsson 1999: 121).

Ambjörnsson ser dessa kategorier som två olika roller och ytterligheter när han blickar tillbaka på den mytologiska världen och beskriver romanen Robinson Crusoe. I gestalten Crusoe förenas dessa ytterligheter, något som jag anser stämmer in på kojmännen i Norrbotten; de män som både bygger och nyttjar sina frizoner.

KOJANS URSPRUNG

Om man gör en enkel historisk tillbakablick åtminstone de senaste tvåhundra åren och tittar på kojlivet, framgår det att dess ursprung hänger samman med nybyggerliv, fattigfolk, olika rallarkårer,² men i synnerhet med en mycket ålderstigen och manligt dominerande skogsarbetarkultur. Ella Johansson har i sin studie rörande norrländska skogsarbetare behandlat kojliv och samlevnadsformer. Ingående låter Johansson läsaren få ta del av skogsarbetarnas upplevelser som trångboddheten inne i kojan, det kalla draget, inredningen, och inte minst det sociala livet med dess regelrätta ordning och mansjargong (1994:93–113). Under mina resor i Norrbotten hittade jag inte bara sentida enkla kojor, utan även lämningar i varierande skick som använts under äldre tiders rallarliv, myrslätter och skogsbruk.

KOJAN

Nästan samtliga informanter säger sig ha byggt kojor av olika slag under uppväxten,

och ungefär hälften av dem har varit involverade i kojbyggen på ett eller annat sätt under vuxen ålder. Under pojkåren byggdes kojorna oftast av granris, packad snö eller av rivningsvirke. Ibland byggdes kojorna högt uppe i träden, precis som den vilda Tarzan brukade göra (se Ambjörns-son 1999:35). Eller så räckte det att gräva in sig i någon större plogkarm eller snödriva. Konstruktionerna skulle vara enkla och helst kostnadsfria. Detsamma gäller kojorna som informanterna och även andra män har uppfört runt omkring i skogarna, eller den sjuttioåttåriga Helges, på en ö i Bottenviken. En skogskoja som överträder "kojnormen" beträffande mått och pris faller över till kategorin fritidshus eller stuga. Kojan ska vara lagom stor och dessutom primitiv. I en del fall används även gamla lappkåtor. En ungefärlig vanlig storlek på kojornas boyta är $1,6 \times 2$ meter, men det finns givetvis större. Kojor har antingen platt lutande eller brutet tak, samt ett eller två fönster. Många kojor är dessutom omålade. Det har gjort att väder och vind har gränat virket. Sedan finns vanligtvis en vedkamin och mera sällan används fotogenaggregat. Till normal standard räknas ett litet bord, en pall, spikar på väggen att hänga kläder och en brits som man kan ligga eller sitta på. Utanför själva kojans finns i regel en mindre vedtrave. Däremot är dass och vedeldad bastu mera ovanligt.

I många äldre kojor finns mer eller mindre av draghåll, takdropp, mögel på väggarna, unken lukt, råttlort, döda insekter, myror i sockerburken, tomma mjölkpaket, spindelnät och aska kring kaminen. Många kojor är placerade nära myrkanter eller i tät snårskog, som kan vara så tät att kojans är svår att upptäcka. Man kan säga att vissa kojor är uppsatta på ogästvänliga platser och på riktiga myggställen. Andra

kojor kan "dyka upp" intill älvstränder, sjöar, skogstjärnar, bergstoppar, uddar och skär i Bottenviken, det vill säga, på vackra platser där utsikten är god. Vissa av dessa kojor kan dessutom vara i bra skick. En kojvariant används i samband med rävjakt. Dessa är små till storleken och vanligtvis utrustade med värmekamin. En del rävjägare har byggt kojans uppe på trätorner. Nattetid i månskenet bevakas utlagda kadaver och slaktavfall. En liten lucka i väggen är öppningsbar så att gevärspipan kan riktas mot den annalkande räven.

Från 1960-talet och en tid framåt var kojbyggandet obetydligt. Men omkring mitten på 1970-talet kom en ny vändning och uppförandet av kojor ökade. Enligt min uppfattning beror ökningen dels på oljekrisen, vedfrågan blev aktuell och man behövde en koja som rastkur under skogs- eller röjningsarbetet, dels fick man en ökad rörelsefrihet då snöskotern lanserades. Man kunde med snöskoterns hjälp snabbt och bekvämt nå allt längre in i skogarna, och man kunde på skoterkälken lättamt transportera byggmaterial och föremål till kojans. Nu byggde man mer av de större modellerna än tidigare, och dessutom med veranda. Gamla baracker på hjul från Domänverket blev populära som kojor, och likaså hopfällbara fiskearkar att dra bakom snöskotern. Många män vill ha mobila kojor för att på så sätt öka frizonen. Det finns även kojor som kan vara sektioner av gamla militärbaracker eller lador.

Vissa män brukar säga att man ska ha hjul eller medar under kojans. Detta för att slippa byggnadslov eller andra "myndighetslösheter". Jag kontrollerade detta med byggnadskontoret i min hemkommun.³ Man ska ha byggnadslov oavsett underrede. Undantagsregler finns enbart om kojans tjänar som tillfällig rastkoja i

En vanlig modell av skogskoja. Foto: Roland Pettersson.

samband med skogsbruk. Jag har dock aldrig hört talas om att någon skulle ha sökt tillstånd. Att vara alltför hederlig i sådana här sammanhang har till viss del ansetts som överdriven lagbundenhet och klenmodigt beteende.

Detta med svartbyggen dök upp under en tid på TV där det framgick att Länsstyrelsen valde att kraftfullt slå till mot svartbyggare. "Svartbyggen ska brännas."⁴ Den fria och självbestämmande maskuliniteten i Norrbotten bestraffades av en hegemonisk maskulinitet, skulle man kunna säga.⁵

Nordnytt har i flera reportage visat hur länsstyrelsen i Norrbotten anlitat dels satelliter för spaning under en vecka i nordligaste Norrbotten,⁶ dels helikopter-spaning under ett års tid, för att hitta svartbyggen på statens mark. Då innehavare inte gett sig tillkänna gav tings-

rätten länsstyrelsen rätt att bränna svartbyggena. I mars 1999 visades ett inslag i *Nordnytt* där en man sätter eld på en ark.⁷ Länsstyrelsen statuerade på så sätt exempel på vad olydnad innebär. Sammanlagt brändes hundra svartbyggen i fjällregionen. Dessutom brändes kojor ner på andra håll i Norrbotten, och i flera fall av kojägarna själva. Jag har flera bekanta koj innehavare som fått skriftliga meddelanden uppsatta på kojorna att de är olagligt uppförda. En av dessa anlände till kojan för att sova den sista natten. När han steg upp följande morgon och plockat ut föremålen brände han vemodigt ner kojan, som han hade fått överta av sin far. En annan kojägare går omkring med dåligt samvete och tänker oroligt på både sin och kojans framtid.

Jag märker att allt fler kojor utrustas med hänglås. Man menar att kojor inte

längre kan lämnas olåsta för att kunna fungera som räddningslokal för vilsegångna, eller för kringströvande människor som söker tak över huvudet. Män i allmänhet anser numera att skotertrafiken gör att andra kategorier än naturidkare tar sig ut i terrängen, och det är kanske därför kojor vandaliseras mycket mer än tidigare. Detta tycker kojägarna är synd. Man får inte längre nytta av gästboken, och inte heller möjlighet att visa gästfrihet och den omtänksamma faderliga maskuliniteten till nödställda. Tidigare ansåg man att låsta kojor var ett egocentriskt och egendomligt beteende.

VILKA ÄR KOJMÄNNEN – OCH KOJKVINNORNA?

Vad är det för slags människor som drar sig undan civilisationen och letar sig in i detta mansdominerande bohemliv? Varför söker man sig en frizon?

Man kan säga att kojekulturen inkluderar samtliga samhällsklasser. Detta om man får inräkna Kungen och hans fjällboning,⁸ tjänstemän från länsförvaltningar och kommuner samt näringslivets toppar, då dessa män har "herraftnar" enligt gammal sedvänja i större kojor, som en nutida form av representation, och slutligen fotfolket i Norrbotten som exempelvis söker sig tak över huvudet i samband med olika aktiviteter. Som kojbesökare finns även kvinnor delvis representerade. Antingen med eller utan manligt sällskap och vanligtvis i samband med olika tjejaftnar eller övergångsriter.⁹

Man kan dessutom dela in kojmänskorna i två kategorier. Den allra vanligaste är personer som tillfälligt far till kojor, med eller utan övernattnings i samband med olika slags jaktformer, fiske,

renskötsel, fotografering, fågelskådning, representationer, eller som resemål med snöskoter där kvinnor och barn inte sällan är följeslagare. Hit hör också de kringflackande männen med mobila arkar, som är en nutida grupp.

Till den andra kategorin räknas de permanentboende. Vad jag har kommit fram till så består denna kategori uteslutande av män. Detta är en kategori som "alltid" har funnits och som dessutom oföränderligt anses vara egendomlig och mystisk. I bygderna har människor sedan länge haft kontroll på kojmännen. Det finns vissa normer för vad som anses vara normalt eller inte. Att helt flytta ut till skogskojan anses vara en tillflykt orsakad av psykisk sjukdom, antingen extremt självbestämmande eller passivitet och folkskygghet grundat på traumatiska händelser. Folk brukar i regel spekulera om varför män väljer detta liv, och likaså om någon tidigare normalt ansedd man börjar vistas alltför ofta eller länge i skogskojan. Även medierna övervakar och rapporterar stundom i bild och text om tydliga avvikelser. "Här bor en människa," lyder en tidningsrubrik i länsstidningen och dessutom visas bilder på en koja.¹⁰

INDIVIDUELLT OCH KOLLEKTIVT KOJLIV

Vad som nuförtiden är mera vanligt i kollektiva sammanhang är att det ska finnas relevanta orsaker för kojliv, och dit räknas allt mindre gäddfisket eller spontana aktiviteter. Nu ska nästan allting ske mera planerat och ha tydligare mening, exempelvis som älgjakten, välorganiserade fiskeresor under planerade semestertider, olika övergångsriter eller som tidigare nämns, representationer. Man kan säga att

vardagliga och spontana aktiviteter numera hör till undantagen. Folk säger sig allmänt ha allt mindre tid över till att vistas i naturmiljöer. Samhälleliga förändringar gör att människans förhållningssätt till tid och rum, men också umgängesformer och livsföring, ständigt förändras, hur man än försöker vidmakthålla gamla traditioner.¹¹

Kvinnorna som tillhör den ansevärdare mindre kategorin kojbesökare uppträder, vad jag förstår av konversationerna, sällan eller aldrig ensamma. Kojan är en osäker och farlig plats för ensamma kvinnor. Detta om man utgår från gamla berättelser som handlar om hur antingen ensamma kvinnor, eller kvinnor tillsammans med småbarn i kojmiljöer ute i norrbottniska ödemarker, attackerats av kringströvande vargar.

När jag växte upp och det exempelvis var bärtider kunde kvinnor vistas tillsammans med män, och därtill eventuellt med barn, under dagstid i kojmiljöer. En olåst koja var utmärkt att välja som rastställe för familjer som besökte skog och mark.

I nutid då arbetskamrater möts och ska lära känna varandra, om någon inom en vänkrets fyller jämna år, om en kurs avslutas, eller då möhippor och svensexor anordnas, händer det att kojor eller liknande används som umgängeslokaler. Det förekommer att man till dessa primitiva lokaler förflyttar "kidnappade" jubilarer, kanske rent av med förbundna ögon. Kvinnor och likaså mansgrupper brukar arrangera fysiska och utmanande äventyr i samband med dessa kollektiva kojvistelser. Forsfärder i gummibåtar, gå på lina, kasttävlingar med yxor eller pilar, guldvaskning, luftgevärsskytte och hästridning för kvinnor är några exempel på aktiviteter som dessutom anses vara populära och moderna. Aktiviteter under dessa över-

gångsriter anordnas även av turistvärdar vilka själva är landsbygdsboende och som är väl insatta i vad dagens upplevelseturister önskar, och dessa program åtnjuter även vissa människor från lokalbefolkningen.¹²

Man kan inte direkt säga att kvinnligt deltagande leder till en feminisering av kojkulturen förutom hästaktiviteterna, som många män i Norrbotten numera anser ligga närmare det kvinnliga könet. I stället råder en mer tillfällig maskulinisering av kvinnorna än tvärtom, just genom kvinnornas fältmässiga utstyrsel och uppträdande, exempelvis deras grova klädstil, den primitiva utspisningen och deltagande i klassiska manliga aktiviteter, där de två senare exemplen är aktuella och på mode i underhållningsprogram på TV.¹³

En del män från landsbygden som besöker sina kojor väljer alltså att göra detta i enskildhet. Man lämnar kollektivet och sitt kamratskap. Däremot väljer man inte bort sin allra bästa vän, vilket är hunden.¹⁴ Man vill i ensamhet vistas i kojmiljön i samband med småviltjakt eller bärplockning, eller bara ta sig en avkopplingsstund. Man kan säga att kojkulturen för dessa män har individualiserats,¹⁵ vilket visar att individuella intressen och nyliberalism har fått fotfäste även på många håll i de norrbottniska skogarna.

KOJMÄNNENS SKILDA UPPELVELSER

Om man inriktar sig på männen som har ett visst aktivt intresse för kojliv, hur upplever de kojvistelsen? Jag frågar fyrtiotalisten Henry:

RP: Jo, det här med skogskojor . . . att det är så vanligt trodde jag inte . . .

HH: Jaa, jag är ju själv intresserad . . . (. . .).

RP: Varför då? Varför tror du att det är så? Jag menar också . . . generellt . . .

HH: Det är väl nostalgin. Ja.. det är många saker. Jag bor själv ensam på näterna i en skogskoja när jag är och jaga, under tiden jag jagar . . . ja . . . det är väl friheten . . .

RP: Ja, ja tycker ju själv samma. Det har jag alltid gjort, men nu frågar jag för att få saken i ett större sammanhang.

HH: Ja.. vet många som tycker om kojlivet. Ja vet exempelvis en som brukar säga att han brukar ibland ha fest i hemmet med kärringen sin . . . på lördagkvällar . . . jaa, dricker vin å . . . findricker . . . sånt där . . . säger han. Men när han far till skogskojan säger han: Här kan man då DRICKA riktiga varor . . . riktig sprit.

Sören, också fyrtiotalist, åkte under vintern till en sjö i närheten av Arvidsjaur och fiskade. Han skulle tillsammans med brodern logera i en fiskeark som monterades på skoterkälken. Under tidigare vinterresor övernattade bröderna i någon snödriva. Med sovsäckar och renskinn lyckades de behålla värmen i kroppen. Då jag frågade Sören om hans fru har fått följa med på fiskeäventyr började han småskratta: "Dom tänker bara på städning." Han menade vidare att inga kvinnor hör hemma i kojlivet. Det skulle enligt honom aldrig fungera.

När sjuttiootalisten Lars beskriver kojstämningen väver han även in vistelsen på älven, i båten och i skogen, vilket han menar ger livskvalitet och något han värdesätter väldigt högt.

En del män beskriver kojlivet med poetisk sinnesstämning. Exempelvis berättade en man i femtioårsåldern för mig att han hade gjort en övernattnings i kojjan då det var en riktigt kall vinternatt. Han beskrev alltifrån rimfrost på fönstret, månskenet

som åstadkom skuggor från snötyngda granar, värmen i kaminen och den goda lukten av bränt näver till vinternattens outgrundliga tystnad.

Det är heller inte ovanligt att kojjan tjänar som en tyst och okomplicerad "kurator". Vissa män brukar säga att i kojjan kan man bearbeta olika slags problem. Om man är stressad, nedstämd eller har svårt att hitta sig själv kan man "vända" sig till kojjan för att där kunna skingra tankarna.

Andra män har berättat att "man ska bo där man kan pissa bakom knuten utan att det stör någon," vilket de menar att man kan göra bakom kojjan.

KOJAN, LEGITIM FRIZON OCH MASKULINITET

I kojjan blir vissa handlingar och uppträdanden mer legitima jämfört med att öppet utföra dessa i offentligheten.¹⁶ Exempelvis detta att ge efter på klädvården eller hygien och möjligheten att hålla okonstlade samtalsformer. Man helt enkelt tonar ner den maskulinitet eller allmängiltiga maskering man bär upp i det rådande samhällets offentlighet och patriarkaliska struktur (jfr Björk 1996, Lagergren 1998:77f). Å andra sidan kan detta te sig tvärtom, det vill säga, man betonar maskuliniteten. Ett ytterlighetsfall är självmordshandlingar. När någon man har skjutit sig själv till döds i hemmet kan vissa människor bakom ryggen på den dödes anhöriga uttrycka sitt medlidande: "Om han helst hade gjort det i nån skogskoja hade anhöriga sluppit se." Faktum är att män har begått självmord i kojor och då har människor menat att då slapp närstående bevittna händelsen. Detta kan tolkas som att maskuliniteten

Föremål berättar om kolviv. Foto: Roland Pettersson.

ska innebära extrem självkontroll, även utom offentlighetens synhåll.

Den manliga kroppen framställs också i kojlivet. Detta kan man se utifrån förhållningssätten mellan natur/kultur eller maskulinitet/femininet (se Ehn/Löfgren 1982:27). När man befinner sig inne i någon mindre koja känns det i kropp och själ att atmosfären är trång och på sätt och vis obekvämt. Det ska vara plågsamt och kämpigt samtidigt som man upplever avkoppling och tystnad. För den tillfälliga kojbesökaren ges också legitimitet att i kojan utöva kroppsliga aktiviteter och förhållningssätt som betraktas som otillåtna eller maniska ute på gator och torg. Exempelvis kan mannen sova i snödrivan precis som björnen,¹⁷ eller som hemlös och fattig mellan unkna brädor, tjärpapp eller djurhudar. Den tillfälligt kojbesökande mannen kan också utan omgivningens kritiska kommentarer befria sig från samhällets tyglar och komma riktigt nära "urmänniskan", eller helt enkelt gå tillbaka till ynglingastadiet (jfr Johansson 1994). Den ensamme kojmannen släpper inte alltid in kvinnan. Kojmannen vill på något sätt åtnjuta och framhäva den vilda, friska, starka manligheten och dessutom åskådliggöra vilket av könen som ensamt ska härska över naturen (jfr Ljunggren 1998: 124–132). Bo Nilsson som har studerat gammpojkar i Västerbotten förklarar att i berättelser om skogsarbete ligger tyngdpunkten på kroppsliga erfarenheter. Nilsson menar dessutom att fysisk prestationsförmåga och svåra omständigheter hänger samman med grunden för en fysisk maskulinitet, och att kravet på kroppslig kvalifikation har sin förankring i betydelsen av kön (1999:38). Sociologen R. W. Connell betonar också att kroppen i strapatsrik miljö är betydande i konstruktionen av maskulinitet (1995:54f).

Vanligtvis står tiden stilla i kojorna. Man känner väl igen sig, och dessutom hemmastadd. Jag minns från pojkåren hur vissa kojor var inredda, vilka saker som fanns inuti, hur kojan var byggd utvändigt, och hur det kändes i kropp och själ då man klev in. I dag fyrtio år senare ser många kojor fortfarande likadana ut och jag upplever samma känsla och stämning när jag kliver in, bortsett från att ljudet av historieberättande män har tystnat och deras piprök ej längre sticker i näsan. Däremot finns deras vaddmadrasser kvar och samma gamla kaminer de än gång eldade i, likaså sågarna och yxorna som användes då torrfurorna omvandlades till brasved, samt deras tomma buteljer och glasburkar under de enkla plankade golven. Man kan säga att till dessa kojor når inte modernitetens arkitekter. När samhällsutvecklingen går framåt fungerar kojlivet som en bromskloss. Den traditionella manligheten blir på detta sätt konserverad och vidmakthållen.

Förutom redskapen lämnar många män personliga ägodelar och olika förnödenheter kvar i kojan. Blåblusen, gamla stövlar, kaffepannan, fiskhalstret, saltet, sockret, stearinljus och tändstickor brukar vara allmänt efterlämnade föremål.¹⁸ Med hjälp av dessa föremål är mannen förberedd att ta sin tillflykt till den frizon där han kan uppleva kvarlevan av en ålderstigen och okomplicerad manlighet.

NOTER

¹ Jag har även under en stor del av min fritid åtskilliga gånger rest runt på Nordkalotten och uppmärksammat skogskojor, kåtor och liknande. I vissa meningar låter jag ordet koja innefatta samtliga modeller.

² I boken *Borg Mesch Drömmen om fjällen* illustre-

- rar författaren och förre museiintendenten vid Jokkmokks museum Hans Andersson olika livsformer i norra Sverige under de senaste århundraden. I bild och text visas bland annat det mödosamma och primitiva kojlivet (1986).
- ³ Se 8 kap. i *Plan- och Bygglagen* (1987 PBL), samt Miljöbalken 7 kap. 13–18 §.
- ⁴ Nordnytt 19. 10. 1989, kl. 17.05 SVT2.
- ⁵ Se Connell 1995: 76ff.
- ⁶ Nordnytt 4. 4. 1996, kl. 19.10 TV2.
- ⁷ Nordnytt 17. 3. 1999, kl. 19.10 TV2.
- ⁸ Kung Carl XVI Gustaf äger en boning i Miesakjaur i norrbottensfjällen (<http://www.medicarkivet.se/>).
- ⁹ Riter är ett av människans sätt att symboliskt markera exempelvis övergångar mellan olika skeden. Man brukar även säga att med hjälp av riter görs tiden både synlig och kontrollbar (se Bringéus 1990a:158ff, Ehn/Löfgren 1982: 59–62).
- ¹⁰ *Norrländska Socialdemokraten* 12. 11. 1997.
- ¹¹ Åke Daun har studerat hur en sågverksnedsläggelse i Norrbotten påverkade invanda livsmönster och värderingssystem, såsom då hot om ofrivillig utflyttning eller dagspendlingar till närliggande industriorter gjorde att människans fritidsvanor och traditioner aktualiseras eller förändras (1969: 65–83).
- ¹² Jag har även observerat denna aktivitetsform på olika håll i Västerbotten.
- ¹³ Jag syftar på programmen *Fångarna på fortet* med Gunde Svan: TV4, *Expedition Robinson* med Anders Lundin: TV2, och *Jakten på öken-guldet* med Harald Treutiger i TV3.
- ¹⁴ Det framkom av intervjuerna och under observationerna att nästan alla informanter hade en eller flera hundar.
- ¹⁵ Ella Johansson har behandlat problemet gällande moderna sociala relationer. "Ofta beskrivs den moderna individualismen i termer av förlust. Den framställs som det kulturlösa tillstånd som återstår sedan traditionella kulturmönster förintas. Termen figurerar ofta i civilisationskritiska sammanhang, där man blickar tillbaka på ett gammalt samhälle som gått förlorat tillsammans med mänsklig gemenskap och tillhörighet. Uppbrytande av släkt- och familjeband är en sådan process, som ofta framställs som ett följdfeomen av industrialiseringen. Den sägs leda till atomisering, desintegration och därmed till individualism. Den moderna individualismen blir i denna tappning uteslutande negativt definierad, som en förlust av ett medlemskap i ett kollektiv" (1994:167).
- ¹⁶ Denna form av legitimitet framträder även i samband med riter av olika slag i kulturer världen över. I samband med riter är det tillåtet att åstadkomma "onormala" tillstånd och kaos (se Frykman/Löfgren 1991, Klein 1995).
- ¹⁷ Det är inte bara män från Norrbotten som ibland väljer att sova i snögrotta. Många turister som vintertid besöker Sveriges nordliga landsända föredrar snöbivack som övernattningsform.
- ¹⁸ Föremål kan likt kläder ses som icke verbala kommunikationsmedel. Föremål tjänar inte bara som utgångspunkt för fortsatt utveckling utan svarar även mot vårt behov att gripa tillbaka och revitalisera (Bringéus 1990b:19–38).

LITTERATUR

- Ambjörnsson, Ronny, 1999. *Mansmyter. James Bond, Don Juan, Tarzan och andra grabbar*. Stockholm: Ordfront.
- Andersson, Hans, 1986. *Borg Mesch. Drömmen om fjällen. Berättelsen om en tid då allt blev annorlunda*. Stockholm: Prisma.
- Björk, Nina, 1996. *Under det rosa täcket. Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bringéus, Nils-Arvid, 1990a. *Människan som kulturvarelse. En introduktion till etnologin*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Bringéus, Nils Arvid, 1990b. "Människan och föremålen." I: Arvidsson, Alf, m.fl. (red.), *Människor & föremål. Etnologer om materiell kultur*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Connell, R. W., 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Daun, Åke, 1969. *Upp till kamp i Båtskärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedsläggelse*. Stockholm: Prisma.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 1982. *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Frykman, Jonas & Löfgren Orvar (red.), 1991. *Svenska vanor och ovanor*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hansen, Kjell, 1998. *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Lund: Historiska Media.

- Israel, Joachim & Hermansson, Hans-Erik, 1996. *Det nya klassambället*. Stockholm: Ordfront.
- Johansson, Ella, 1994. *Skogens fria söner. Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Stockholm: Nordiska Museets Förlag.
- Klein, Barbro (red.), 1995. *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lagergren, Lars, 1998. "Motorcyklar, manliga ideal och maskulinitetens mytologier." I: Sernhede, Ove (red.), *Olja, krom och manlig gemenskap. En antologi om bikerkulturen*. Göteborg: Daidalos.
- Ljunggren, Jens, 1998. "Mellan kultur och natur." I: *Rädd att falla. Studier i manlighet*. Hedemora: Gidlunds Förlag.
- Nilsson, Bo, 1999. *Maskulinitet. Representation, ideologi och retorik*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Pettersson, Roland, 1999. *Män och maskulinitet i Norrbotten*. D-uppsats i etnologi. Institutionen för kultur och medier. Umeå universitet.

SUMMARY

The Forest and the Hut as Male Places of Sanctuary

In this article I have investigated what meaning the forest, but above all the forest hut, has as a male place of sanctuary. It became clear that the hut should be built according to traditional rules and be equipped in a special way in order to serve as a place of refuge for someone who wants to experience both independence and nostalgia. Within the hut one also finds traditional and preserved masculinities. Despite many different behaviours and actions becoming legitimate in the remote milieu of the hut, there is still a limit to what the local culture considers permissible. To move permanently to the hut is the equivalent to bereaving oneself of the masculinity one must present in society in order to be a proper and sound man.

Övers. Suzanne Mason